

Apostolische reis naar Duitsland

22 - 25 september 2011

Toespraak van paus Benedictus XVI tot vertegenwoordigers van de joodse gemeente

Donderdag 22 september 2011

Zaal in de Rijksdag in Berlijn

*Zeer geachte dames en heren,
beste vrienden,*

Ik verheug mij oprecht over deze bijeenkomst met u hier in Berlijn. Ik dank voorzitter dr. Dieter Graumann zeer hartelijk voor zijn vriendelijke en tot nadenken stemmende woorden. Zij maken mij duidelijk hoeveel vertrouwen er is gegroeid tussen het joodse volk en de katholieke Kerk, die een niet onwezenlijk deel van hun fundamentele tradities gemeenschappelijk hebben, zoals u benadrukte. Tegelijkertijd is het voor ons allen duidelijk dat een liefdevolle, begripvolle relatie tussen Israël en de Kerk in wederzijds respect voor het wezen van de ander nog altijd verder moet groeien en ten diepste betrokken moet worden bij de geloofsverkondiging.

Bij mijn bezoek aan de synagoge van Keulen, zes jaar geleden, sprak rabbijn Teitelbaum over de herinnering als een van de pijlers die men nodig heeft om daarop een vreedzame toekomst te grondvesten. En nu bevind ik mij op een centrale plaats van de herinnering, de verschrikkelijke herinnering dat van hieruit de Shoah, de vernietiging van de joodse

medeburgers in Europa, werd gepland en georganiseerd. In Duitsland leefden vóór de naziterreur ongeveer een half miljoen joden, die een vast bestanddeel van de Duitse samenleving vormden. Na de Tweede Wereldoorlog gold Duitsland als het 'land van de Shoah', waar men eigenlijk niet meer kon leven als jood. Er waren aanvankelijk nauwelijks pogingen om de

oude joodse gemeenschappen opnieuw te stichten, ook toen vanuit het oosten gestaag joodse mensen, individueel en als gezin, immigrerden. Velen van hen wilden emigreren en vooral in de Verenigde Staten of in Israël een nieuw bestaan opbouwen.

Ook moet er op deze plaats worden herinnerd aan de 'Kristallnacht' van 9 op 10 november 1938. Slechts weinigen zagen de gehele draagwijdte van deze daad die blijk gaf van verachting voor de mens, zoals de proost van de dom van Berlijn, Bernard Lichtenberg, die vanaf de kansel van de St. Hedwigskathedraal de gelovigen toeriep: "Buiten brandt de tempel - dat is ook een Godshuis". De nationaalsozialistische heerschappij van terreur was gebaseerd op een racistische mythe, waartoe het afwijzen behoorde van de God van Abraham, Isaak en Jakob, van de God van Jezus Christus en van de mensen die in Hem geloofden. De "almachtige" Adolf Hitler, die was een heidens idool ter vervanging van de bijbelse God, de Schepper en de Vader van alle mensen. Wanneer men weigert respect te betonen voor deze ene God, dan gaat altijd ook het respect voor de waardigheid van de mens verloren. Waartoe de mens die God afwijst in staat is en wat voor gezicht een volk kan hebben bij het nee zeggen tegen deze God, hebben de verschrikkelijke beelden uit de concentratiekampen op het einde van de oorlog laten zien.

Met het oog op deze herinnering kan men dankbaar constateren dat sinds enkele decennia een nieuwe ontwikkeling zichtbaar wordt, waarbij men welhaast van een opbloeien van het joodse leven in Duitsland kan spreken. Men dient te beklemtonen dat de joodse gemeenschap

zich in deze tijd in het bijzonder verdienstelijk heeft gemaakt voor de integratie van Oost-Europese immigranten.

Ik zou ook dankbaar willen wijzen op de zich verdiepende dialoog tussen de katholieke Kerk en het jodendom. De Kerk voelt zich het joodse volk zeer nabij. Met de verklaring *Nostra aetate* van het Tweede Vaticaans Concilie werd een "onherroepelijke weg van dialoog, broederlijkheid en vriendschap" ingeslagen (vgl. Toespraak in de synagoge in Rome, 17 januari 2010). Dit geldt voor de katholieke Kerk als geheel, waarbinnen de zalige paus Johannes Paulus II zich bijzonder intensief voor deze nieuwe weg heeft ingezet. Dit geldt vanzelfsprekend ook voor de katholieke Kerk van Duitsland, die zich van haar bijzondere verantwoordelijkheid in deze zaak bewust is. In het publieke domein kan men vooral wijzen op de 'Week van de broederlijkheid', die door de plaatselijke verenigingen voor christelijk-joodse samenwerking in de eerste week van maart wordt georganiseerd.

Van katholieke zijde zijn er bovendien jaarlijkse ontmoetingen tussen bisschoppen en rabbijnen, evenals gestructureerde gesprekken met de Centrale Joodse Raad. Al in de zeventiger jaren kwam het *Zentralkomitee der deutschen Katholiken* (ZdK) met de oprichting van een gesprekskring 'joden en christenen', die op een gefundeerde wijze in de loop van de jaren veel zeer nuttige documenten heeft doen uitgaan. Ook wil ik de historische ontmoeting voor de joods-christelijke dialoog in maart 2006 met deelname van kardinaal Walter Kasper niet onvermeld laten. Deze samenwerking draagt vruchten.

Naast deze belangrijke initiatieven lijkt het mij dat wij christenen ons ook steeds

meer onze innerlijke verwantschap met het jodendom moeten realiseren, waarover u hebt gesproken. Voor christenen kan er geen breuk zijn in het heilsgebeuren. Het heil komt nu eenmaal van de joden (vgl. Joh. 4, 22). Waar het conflict van Jezus met het jodendom van zijn tijd oppervlakkig wordt gezien als een zich losmaken van het Oude Verbond, wordt dit uiteindelijk beperkt tot een bevrijdingsgedachte, die de Thora verkeerd interpreteert als slechts een slaafs navolgen van riten en uiterlijke vormen. De Bergrede heft de Mozaïsche wet echter feitelijk niet op, maar onthult de verborgen mogelijkheden ervan en komt met nieuwe oproepen. Zij verwijst ons naar de diepste grond van het menselijk handelen, het hart, waar de mens kiest tussen het zuivere en het onzuivere, waar geloof, hoop en liefde zich ontplooien.

Joden en christenen hebben zich de boodschap van hoop, overgeleverd door de boeken van de joodse Bijbel en het christelijke Oude Testament, op een verschillende wijze eigen gemaakt en verder ontwikkeld. "Wij zien het na eeuwen van confrontatie als onze huidige opdracht dat de beide manieren van het lezen van de Schrift - de christelijke en de joodse - met elkaar in dialoog moeten treden om Gods wil en woord juist te verstaan" (*Jesus von Nazareth. Zweiter Teil: Vom Einzug in Jerusalem bis zur Auferstehung*, 49). Deze dialoog moet de gemeenschappelijke hoop op God in een toenevend seculiere samenleving versterken. Zonder deze hoop verliest de samenleving haar menselijkheid.

Alles bij elkaar genomen, mogen wij vaststellen dat de gedachtewisseling tussen de katholieke Kerk en het jodendom in Duitsland al veelbelovende vruchten

heeft voortgebracht. Er zijn duurzame betrekkingen vol vertrouwen gegroeid. Joden en christenen hebben zeker een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van de samenleving, die altijd ook een religieuze dimensie heeft. Mogen alle betrokkenen op deze weg gemeenschappelijk verder gaan. Daartoe schenke de Enige en Almachtige – *Ha Kadosch Baruch Hu* – zijn zegen. Ik dank u.

Benedictus XVI

© Copyright 2011 - Libreria Editrice Vaticana / Secretariaat RK Kerk in Nederland

Vertaling: drs. H.M.G. Kretzers